

FUMAROLI, MARC. *LA EDUCACIÓN DE LA LIBERTAD*.
 BARCELONA: ARCADIA, 2007 [EPÍLEG DE CARLOS GARCÍA GUAL:
 «LA DIFÍCIL LECTURA DE LOS CLÁSICOS»]

El mes de novembre de 2007, la Societat Catalana de Pedagogia organitzava com de costum el seu tradicional Seminari de Tardor. Aquest any el tema escollit ens convidava a parlar dels reptes actuals de la pedagogia en una societat caracteritzada per constants transformacions i per la presència ja consolidada com a agents de socialització dels mitjans de comunicació de masses. Diverses foren les qüestions que es posaren al damunt de la taula, però entre elles voldria esmentar un *luogo comune* que suscità una abraonada filípica: la presència gairebé inexistent dels clàssics a les aules catalanes. Bona part dels assistents coincidírem en la necessitat d'eixamplar les bases del pensament crític i reflexiu a les nostres aules, engolides per la perplexitat i saturades per la presència omnímode de les noves tecnologies. En una societat confusa i endormiscada, el retorn als clàssics en la pràctica educativa podria convertir-se en la brúixola encarregada de despertar consciències i dreçar el camí a seguir.

Curiosament, aquest és el fil conductor de l'assaig *Éducation de la liberté vs culture et communication*, de l'acadèmic francès Marc Fumaroli; text que fou de la conferència pronunciada el novembre del 2006 pel mateix autor al Nexus Institut de Berlín i que ara ha publicat en castellà Edicions Arcadia amb el títol *La educación de la libertad*, amb un epíleg elaborat pel filòleg Carlos García Gual. Per a Fumaroli, educar és «conducir fuera de la ignorancia, fuera de la barbarie, fuera de la brutalidad, para iniciar en el juicio y las costumbres civilizadas, y, si es posible, a esa vida libre, inventiva y visionaria del espíritu para la que el estudio de las obras maestras clásicas ha sido el humus desde los orígenes de Europa» (p. 21). En canvi, descriu en la societat actual el triomf d'una cultura comunicativa de masses fonamentada en el món de les actualitats immediates i del zàping televisiu, que ha acabat influint i modificant la pràctica educativa. Per a l'acadèmic francès, «la revolución cultural y comunicacional que se está produciendo en nuestras sociedades ricas y desarrolladas combate, con una extraordinaria intolerancia, y en nombre de la tolerancia, cualquier jerarquía espiritual, moral y estética, es decir, la esencia misma de la educación» (p. 20). Les raons que expliquen aquesta situació serien l'entronització postmoderna d'un concepte igualitari de cultura, l'ús massificat i indiscriminat de les TIC com a pròtesis substitutives dels esperits lliures, l'existència d'una esfera pública hipertrofiada i el neopopulisme de les democràcies utilitaristes actuals —*l'État culturel*— que considera els museus, els arxius i les commemoracions com a pura propaganda d'Es-

tat.⁷ Les principals conseqüències educatives d'aquest escenari serien la reducció progressiva de la capacitat memorística, imaginativa i assertiva dels individus, la transformació dels ciutadans en simples consumidors acrítics de productes audiovisuals i, consegüentment, l'erosió dels principis democràtics i liberals que han regit la nostra societat. En l'epíleg, Carlos García Gual incorpora una síntesi de les principals raons que en el context espanyol haurien foragitat l'ús dels clàssics en tots els nivells educatius: el descrèdit actual de la cultura clàssica i humanística, la qüestió idiomàtica, pel difícil salt quàntic que suposa aproximar-s'hi, o el pragmatisme d'uns currículums que especialitzen més que no pas eduquen.

Per bé que la preocupació pels clàssics no és nova, com ho demostra l'etern debat sobre els antics i els moderns que ha pertorbat la consciència europea des del segle XVIII, el llibre de Fumaroli se circumscriu de manera contemporània en la denominada «guerra de les cultures», que inicià fa tot just cinquanta anys el poeta T. S. Eliot amb *Notes Towards the Definition of Culture* (1948). En l'assaig, Eliot feia un elegant i concís repàs per les diverses accepcions del terme *cultura*, des de la definició antropològica fins a la biològica, i tractava tot seguit el veritable tema central de l'obra: el perill en què suposadament es trobava l'alta cultura tradicional —humanística, refinada, educada i civilitzada— com a conseqüència de la irrupció de la societat de masses i del trencament de la família i la vida familiar com a transmissores de cultura. Amb posterioritat, molts intel·lectuals intervingueren dient-hi la seva quant a la importància dels clàssics antics i/o moderns en l'àmbit educatiu i cultural, ja fos des de l'elitisme acadèmic (Leavis, Trilling, Commager), la contracultura (Ginsberg, Burroughs, Kerouac) o els estudis culturals (Lévi-Strauss, Bernal, Thompson, Williams). Així, mentre que el crític literari Frank Leavis destacava en el seu llibre *The Great Tradition* (1948) que és únicament en l'anàlisi literària dels clàssics occidentals on hom troba l'oportunitat de discernir allò transcendent i universal, els representants dels estudis culturals es preguntaven fins a quin punt els habitants de les colònies podien trobar sentit a la seva existència a partir d'un canó d'obres allunyades dels seus principis estètics, ètics i morals.

Una de les batalles més interessants d'aquesta guerra inacabada entre cultures la inicià l'any 1959 l'escriptor i físic britànic Charles P. Snow en una conferència pronunciada a la Universitat de Cambridge i publicada posteriorment amb el títol *The Two Cultures and The Scientific Revolution*. Per a Snow, en el món acadèmic hi convivia confrontades dues grans cultures: les humanitats i les cièn-

7. Per a una ampliació de la interpretació de Fumaroli sobre els resultats catastròfics de l'aplicació d'una política cultural ideologitzada, el llibre del mateix autor *El Estado cultural: Ensayo sobre una religión moderna*, Barcelona, Acantilado, 2007.

cies. Per als humanistes era culte i ben educat aquell qui tenia coneixements d'història i dels grans clàssics, mentre que els científics tendien a infravalorar aquests coneixements pel seu subjectivisme, del qual no es podia aprendre gairebé res. L'escriptor britànic era especialment crític amb aquells que havien estat educats en els estàndards de l'alta cultura tradicional i que mostraven amb supèrbia la seva incredulitat pels pocs coneixements humanístics i clàssics de molts científics, quan ells mateixos no sabrien descriure amb solvència el concepte de massa, acceleració o la segona llei de la termodinàmica. Snow considerava aquest fet com a exemple clar del fracàs de l'educació humanística tradicional, en veure el nivell dels coneixements científics de la gran majoria dels intel·lectuals del món occidental en el mateix estadi que el dels seus ancestres neolítics.

Aquestes afirmacions van generar un debat prolífic que encara ara cueja i en el qual han participat multitud d'intel·lectuals, sia ajudant a esquerdar encara més el cànon, sia defensant-ne la validesa. Entre els més pròxims a la defensa enconada del cànon occidental hi trobaríem Frank Leavis, Lionel Trilling, Allan Bloom, Lawrence Levine, George Steiner, Harold Bloom, Gertrude Himmelfarb i el mateix Marc Fumaroli. Justament, la posició d'aquest últim a *La educación de la libertad* seria la de defensar la continuïtat del cànon confrontant la llibertat d'elecció que aporta la lectura dels clàssics amb la dictadura dels mitjans de comunicació de masses, que ens condueix cap a un fracàs col·lectiu sense precedents. Sense el guiatge dels clàssics estem abocats a viure en una societat idòlatra, tancada, extremament relativista, amoral i enormement conformista. Per a Fumaroli, el problema de la revolució cultural i comunicacional no és que hagi engrossit la base de la piràmide educativa a partir de la igualtat civil, sinó que hagi posat en perill l'ascens gradual dels més capacitats allunyant de les aules aquest aliment de la imaginació i del sentit moral de la vida que és l'estudi dels clàssics.

Fumaroli fa una defensa numantina i fonamentalista dels clàssics. Però la lectura d'un clàssic obre les portes a l'esperit crític i lliure de manera immediata? Fumaroli no en resol el tractament pedagògic, com tampoc quin ha de ser el paper dels intermediaris i de les altres disciplines. La cultura humanística és vista com a medicament salvífic per als mals moderns, però no mostra el paper que també podria tenir la cultura científica en aquesta cruïlla cultural, especialment la física, la genètica o la filosofia natural. Des de l'ampit de l'elitisme cultural, Fumaroli no resol ni proposa, fonamentalment defensa i ataca. Si els clàssics ens aproximen a la universalitat de la condició humana, Fumaroli no ens acosta en aquest petit assaig al conjunt dels actors que poden ajudar a eixamplar les bases del pensament crític i reflexiu a les nostres aules.

Josep Palau Orta